

כאן זה לא רוסיה?! מתי ואיך חושבים בהשוואה

יוליה לרנר ואינה לייקין

זויה צ'רקסקי, "מדינה אחת כבר חירבנו!", 2023

מאז ראשית שנת 2023, עם התעצמות המחאה נגד ההפיכה המשטרית בישראל, הצטרפו להפגנות השבועיות דוברי רוסית שהגיעו לישראל בעקבות מלחמתה של רוסיה באוקראינה, שהחלה בפלישה ב-24 בפברואר 2022, ואשר קיבלו אזרחות בשנים האחרונות. בין השלטים הרבים בהפגנות אפשר היה לראות שלט בשפה הרוסית שהזהיר: "מדינה אחת כבר חירבנו!"

* אנו מבקשות להודות לכל משתתפי הכנס "חיים בהשוואה: חוויה אזרחית ברוסיה, בישראל וביניהן", שהתקיים ב-5.5.2025 במכון ון ליר בירושלים, על העמקת החשיבה ההשוואתית העומדת בבסיס גיליון מיוחד זה. תודה מיוחדת לדינה מויאל על תרומתה לגיבוש רעיון הגיליון המיוחד. לבסוף, אנו מודות למערכת כתב העת, ובפרט לשאול סתר, עורך כתב העת, ולעינת ארנהיים, עורכת המשנה, על השותפות ועל הליווי הצמוד והמקצועי בעיצוב האינטלקטואלי של הפרויקט כולו.

(Одну страну уже просрвали!) באביב 2023 הונצח השלט בעבודתה של זויה צ'רקסקי, אמנית ישראלית דוברת רוסית וילדת אוקראינה. בציור נראה השלט מתנוסס מעל מפגין שלובש חולצה עם המילה "דמוקרטיה" ונושא דגל ישראל.

מקור הביטוי "מדינה אחת כבר חירבנו!", שאותו בחרה צ'רקסקי להנציח, נעוץ באמירה שזכתה לתהודה לאחר התפרקות ברית המועצות: "איזו מדינה [נפלאה] חירבנו!". במהלך תקופת הכאוס החברתי של שנות התשעים היה זה ביטוי פופולרי לחוויית הכישלון הפוליטי של קריסת המדינה ולגעגועים לחיים הסובייטיים המוכרים. בעבור המהגרים דוברי הרוסית – המשתתפים הטריים במחאות נגד ההפיכה המשטרית בישראל, שרובם נולדו לתוך רוסיה פוסט-סובייטית ומעולם לא הכירו את ברית המועצות – הביטוי הזה תיאר, קרוב לוודאי, את אובדן התקווה הליברלית הפוסט-סובייטית. רבים מהם תפסו את רוסיה שבה גדלו כמדינה שהייתה חופשית יחסית ומפותחת למדי עד שהפכה ל"רוסיה של פוטיין", ש"נחרבה" גם היא, אירוע שהניע אותם לעזוב אותה בחפזה.

אנחנו פותחות בדימוי הוויזואלי של הביטוי בציורה של צ'רקסקי משום שהוא מאפשר התבוננות במשמעויות התרבותיות והפוליטיות שמציעה לנו העבודה הפרשנית של ההשוואה. בגרסתו הישראלית, הביטוי "מדינה אחת כבר חירבנו!" תרגם את חוויית האובדן של רוסיה הליברלית לאובדן הפוטנציאלי של ישראל, שאליה היגרו האנשים ובה ראו מקום מפלט מתהליכי האוטוקרטיזציה של המשטר ברוסיה (לרנר ופרטר 2023). הציור של צ'רקסקי מגלם את ההשוואה בין שינויי המשטר ברוסיה ובין תהליכי השינוי המשטרי בישראל. הוא גם מסמן, אם כי באופן לא מפורש, את הפעולה האזרחית הראויה של התנגדות, שאותה יש לנקוט נגד החורבן. במילים אחרות, ביטוי זה הוא תוצר של פעולה פרשנית שמשווה בין החוויה האזרחית ברוסיה ובין החוויה האזרחית בישראל. בגיליון הזה אנו מכניסות את ישראל, את רוסיה ובמידה רבה גם את אוקראינה לתוך מסגרת השוואתית אחת, כדי לבחון את המשמעויות שמקנה ההשוואה – הן כפעולה אנליטית של החוקרות, הן כפעולה פרשנית של מושאי המחקר – לטלטלות פוליטיות המתחוללות בחברות אלו ולחוויות של אזרחים בהן.

הטקסטים שבגיליון משווים בין משטרים, בין תקופות, בין עולמות מוסריים ורגשיים, בין מדינות ובין דרכי ביטוי ופעולה פוליטיות. הם עוסקים בהשוואה ובוחנים אותה בשתי רמות ניתוח: emic – האופן שבו בני ובנות תרבות מעניקים משמעות לחיים, ו-etic – מסגרת הניתוח האנליטית של החוקרת לתופעות תרבותיות. מה שהנחה את החשיבה והעבודה על הגיליון הוא ההנחה שברגעי קיצון כמו מלחמה, שינוי משטרי וקריסה כלכלית או במצבי הגירה, ערך העבודה הפרשנית של ההשוואה מתחדר. ההשוואה ככלי אנליטי של החוקרים, שמציב שני הקשרים חברתיים ופוליטיים זה ביחס לזה – רוסי מול ישראלי, או ישראלי מול אוקראיני – מאפשרת לתפוס את קנה המידה של תהליכים פוליטיים נפיצים. מאמרים שבוחנים את ההשוואה כפעולה פרשנית של אזרחים –

ישראלים חדשים, ישראלים ותיקים או אזרחי רוסיה – מתמקדים באופנים שבהם ההשוואה מאפשרת להם למקם את עצמם במרחב החברתי ובתוך השיחים הפוליטיים המתהווים, בעד המלחמה או נגדה, לצד המדינה או לעומתה. מיקוד המבט ההשוואתי, המחבר בין הקשרים חברתיים ופוליטיים, מאפשר לזהות כיצד חוויות של שינוי פוליטי מתורגמות מזירה אחת לאחרת באמצעות קונבנציות תרבותיות קיימות. כאשר הקשרים פוליטיים שונים ניצבים זה מול זה – מלחמה באוקראינה ומלחמה בישראל, שינוי משטרי ישראל ומשטר דכאני ברוסיה, כיבוש הגדה המערבית ועזה על ידי ישראל וכיבוש אזורים נרחבים באוקראינה על ידי רוסיה – נוצר מרחב הדומה לחדר מראות, מרחב שבו זהויות חברתיות נשברות, נבחנות ונטענות במשמעויות חדשות דרך השתקפויותיהן בהקשרים פוליטיים אחרים. כפי שמדגים מכלול הטקסטים בגיליון, ההשוואה פועלת כמעין מנסרה פרשנית שמחברת בין ההקשרים האלה ומאפשרת לבחון כיצד סובייקטים מייצרים משמעויות פוליטיות, כיצד משמעויות אלו מעצבות מחדש את הדמיון הפוליטי של השחקנים החברתיים, וכיצד הם מנתבים את דרכי הפעולה שלהם בתוך מצבי משבר ושינוי סדר חברתי ומוסרי.

הערך האנליטי והפרשני של ההשוואה

להשוואה יש היסטוריה ארוכה במדעי החברה בכלל ובאנתרופולוגיה בפרט.¹ למעשה, הפרספקטיבה ההשוואתית עיצבה את האנתרופולוגיה מראשיתה, והייתה עקרון היסוד של הדיסציפלינה. במחצית הראשונה של המאה העשרים ניסתה האנתרופולוגיה ליצור שפה אנליטית אחידה שתאפשר לזהות דפוסי תרבות אנושית באמצעות הצבתם זה ביחס לזה.² מסורת אחרת של מחקר השוואתי באנתרופולוגיה ביקרה את הפרספקטיבה ההשוואתית הזאת, בטענה שהיא כופה סמכות אנליטית שעלולה להוביל לרדוקציה של הקשרים מקומיים (Candea 2017). המסורת הזאת התמקדה ברמת ה-emic והשתמשה בהשוואה ככלי היוריסטי ל"תרגום" השונות התרבותית הנחקרת. השוואה מהסוג הזה שימשה חוקרים וחוקרות גם כאמצעי להתבוננות רפלקסיבית על התרבות שלהם עצמם – רפלקסיה שבמקרים מסוימים התפשטה לשיח ציבורי רחב יותר. כך, העבודה המפורסמת של מרגרט מיד על תהליכי התבגרות ומיניות בסמואה הפכה במהרה לאמצעי לחשיבה ביקורתית על מיניות בתרבות המערב ועל היחסים ההיררכיים בין תפיסות מערביות ובין אפשרויות פעולה לא מערביות (Janiewski 2001). ואולם חרף המתח הטמון בהשוואה, ולמרות הסכנה לרדוקציה של הקשרים תרבותיים ספציפיים, הפרספקטיבה ההשוואתית

1 Detienne 2008; van der Veer 2016; Candea 2019; Epple and Erhart 2020

2 Niewöhner and Scheffer 2010; Candea 2016; 2019

שמציבה שתי תופעות זו מול זו ממשכה לשמש כלי היוריסטי מועיל המאפשר להאיר ממדים פוליטיים וחברתיים מתוך התבוננות הדדית של תופעה אחת באחרת. להשוואה יש מופעים שונים ורפרטואר רחב של שימושים, אך בגיליון זה אנחנו משתמשות בה כמונה מטרייה לשורה של פרקטיקות אנליטיות ופרשניות כגון אנלוגיה, הקבלה והצלבה. אחת התפיסות הרווחות גורסת כי השוואה היא נטייה אנושית אוניברסלית וחלק בלתי נפרד מהיותנו בני ובנות אנוש; "אני קיים, משמע אני משווה" (Detienne 2008; Candea 2019). אבל גם אם נסכים שמדובר בפעולה קוגניטיבית אוניברסלית, ההשוואה – כפעולת מחקר אנליטית וכפעולה פרשנית של מושאי מחקר – לעולם נטועה בהקשר תרבותי, בארגון חברתי ובסדר פוליטי ספציפיים שהיא ניזונה מהם. מכאן שהשאלות שהנחו את העבודה על הגיליון הן מי משווה ומתי, בין מה למה משווים, באילו תנאים חברתיים נערכת ההשוואה ואילו מטרות היא משמשת.

דוגמה לעבודה שממחישה את הערך האנליטי של ההשוואה כשפה מחקרית היא המסה של אלכס ולדמן "קץ ההיסטוריה" ותודעה היסטורית דוגמטית: רוסיה, ישראל והעבר היהודי-סובייטי". ולדמן משתמש בהשוואה בין רוסיה לישראל כבקרקש פנייה לדיון ביקורתי על הפוליטיזציה ועל היחס הדוגמטי לאירועים היסטוריים דרמטיים שהתרחשו בשני המקומות בשנות התשעים של המאה העשרים. ביחס לרוסיה, תודעה היסטורית דוגמטית מתגלמת באימוץ של נרטיב אסכטולוגי לגבי התפרקותה של ברית המועצות – תפיסתו של האירוע כ"קץ ההיסטוריה" וכניצחון של דמוקרטיה ליברלית בקרב לא מעט היסטוריונים ופוליטיקאים במערב, ומנגד תפיסתו כאסון גיאופוליטי שהמשטר של פוטין רואה חובה מוסרית לתקן. את הדומיננטיות של חשיבה היסטורית דיכוטומית מהסוג הזה – ניצחון מול כישלון, או דיכוי מול מאבק – אפשר לזהות גם בישראל של שנות התשעים ברעיון של "מזרח תיכון חדש", ובניסיונותיה של קואליציית הימין הלאומנית הנוכחית "לתקן" את "עוולות אוסלו". מבחינתו של ולדמן, האובייקט המחבר בין שני ההקשרים הוא יהדות ברית המועצות, ובאמצעותו הוא מדגים את האפקטים של חשיבה היסטורית דטרמיניסטית על כינון נרטיבים היסטוריים פופולריים לגבי יהודי ברית המועצות. לטענתו המשכנעת, לפי הנרטיבים האלה, קריסת ברית המועצות הייתה מעין "קץ ההיסטוריה" או "יציאת מצרים" באסכטולוגיה הציונית. היא אפשרה ליהודי ברית המועצות, שנתפסו בישראל ובקהילות יהודיות בצפון אמריקה ובמערב אירופה כחסרי אופק ומשמעות, לממש את יהדותם. בפרשנות הציונית, שהציבה את יהודי ברית המועצות בתוך נרטיב-על של שחרור לאומי יהודי, תנועת מתנגדי המשטר היהודיים בברית המועצות – שלמעשה הייתה זעירה בהיקפה – קיבלה מעמד הירואי ונתפסה כמקדמת את קץ ההיסטוריה. ולדמן מבקר את התפיסה ההיסטורית המגדירה את הזהות היהודית ה"ראויה" במונחים של מחויבות לאומית פעילה, ואת הפרשנויות הדתיות האורתודוקסיות שממשיכות לעצב את הכתיבה ההיסטורית על יהודי ברית המועצות. הוא מבקש להחזיר את סיפורו של הרוב היהודי הסובייטי ולשרטטו לא כהתגלמות הסבל או הגבורה הציונית, אלא כסיפור מורכב של חוויה אזרחית

סובייטית מרובת פנים של סובייקט היסטורי בפני עצמו. אם כך, ההשוואה בין רוסיה לישראל במסתו של ולדמן משמשת ציר לביקורת על חשיבה היסטורית הנשענת על אמונה בצדק או בכורח היסטוריים על חשבון ממד הומניסטי הממוקד בסובייקט ובחווית החיים שלו בתוך נסיבות פוליטיות.

מלבד השימוש בהשוואה ככלי אנליטי, חלק ניכר מהמאמרים בגיליון עוסק בבחינה של ההשוואה כמנגנון תרבותי שבאמצעותו מושאי המחקר מייצרים דמיון ושוני, מחדדים הבדלים, מגדירים מחדש גבולות חברתיים ומסמנים גבולות מוסריים (Dekker et al. 2025). מחקרים אלו מתחקים אחר פעולתה של ההשוואה ככלי פרשני להתמודדות עם חוסר הוודאות שבמציאות הנפיצה, וכאמצעי למיקום העצמי בתוך שדה פוליטי מתערער. ניתוח מהסוג הזה מאפשר גם להצביע על האופי הפוליטי של עבודת ההשוואה ולהראות כיצד פרקטיקות יומיומיות שלה נטענות במשמעויות שמגדירות את גבולות הדמיון הפוליטי של המשווים בין הקשרים שונים.

ניתוח של עבודת הפרשנות של ההשוואה מופיע במאמרו של ניר גזית "שאלה של זהות: מתנדבים ישראלים במלחמת רוסיה-אוקראינה". המאמר מציג קולות נדירים של יהודים ישראלים שיצאו להתנדב כלוחמים או כתומכי לחימה להגנת אוקראינה. רוב המרואיינים מחזיקים באזרחות ישראלית ויש להם זיקה משפחתית לאחת המדינות הפוסט-סובייטיות – הם עצמם או הוריהם נולדו ברוסיה או באוקראינה. עבור מתנדבים אלו, המלחמה באוקראינה, ומלחמה בכלל, הופכת למרחב השוואה המשמש לכירור זהותם האישית, מיקומם החברתי בתוך ישראל ואוקראינה ויחסיהם עם שתי הישויות הפוליטיות הללו. בסיפורי החיים שלהם ההשוואה בין צבאות, מלחמות ומדינות מתווכת את דינמיקת ההזדהות שלהם עם שתי מסגרות חברתיות וקהילות לאומיות, ממשיות ומדומיינות כאחד – ישראל ואוקראינה. במקרה של מתנדבים אלו, שגזית מבקש להמשיגם כטרנס-מהגרים, המלחמה – שמניעה את הפעולה הפרשנית של ההשוואה – לא בהכרח מחזקת זהות לאומית ישראלית או אוקראינית, אלא מתגלה כאירוע שמיצר זהות עמומה ושכורה ואף תחושה של תלישות חברתית. אף שהמרואיינים במחקרו של גזית אינם משמיעים ביקורת ישירה על המלחמה בעזה, חזרתם מהלחימה באוקראינה מלווה בהפניית ביקורת אזרחית כלפי מדינת ישראל, שלפי תפיסתם היא נכשלת להכיר בפועלם כמעשה של תרומה וגבורה. בניגוד למחקרים קודמים, שנטו להציג מלחמות וגיוס צבאי כרגעים ביוגרפיים שמגבשים זהות קולקטיבית אתנו-לאומית, גזית מדגיש כי השתתפות במלחמה "זרה" – שהיא גם "מלחמה על הבית" – עלולה דווקא לפרק מסגרות זהות כאלה באופן שאינו מוביל בהכרח להתגבשותן של זהויות חלופיות יציבות. כך, עבור מרבית המתנדבים, חוויית הלחימה עוצבה מתוך נרטיב כפול: חלק בלתי נפרד מסיפור חיים אישי ומשפחתי, ובה בעת ביטוי להשתתפות במאבק גלובלי בין טוב לרע. אף שרבים מהמתנדבים אימצו תפיסה של זהות גלובלית, הם עדיין ביקשו הכרה בתרומתם כ"אזרחי העולם" בזירה הלאומית של ישראל. בחוויותיהם, הזירה הזאת, וכמוה גם הזירה הלאומית האוקראינית, כשלו במתן

הכרה כזאת. על רקע זה נחוות זהותם השבורה כזהות משברית, הנובעת מן הקושי לתרגם את השתתפותם במלחמה בשם "טובת הכלל" להטבות קונקרטיים, לזכויות או להכרה חברתית בזירה המקומית.

גם במאמרה של טניה ווינובה, "אותו תסריט, תפאורה שונה": חוויית המלחמה הכפולה של מהגרות מאוקראינה בישראל", המלחמה באוקראינה נוכחת כמושא השוואה בעל חשיבות רבה עבור תהליכי ההזדהות של ישראליות ממוצא אוקראיני. עבור מרואיינותיה של ווינובה, חוויית הפלישה הרוסית לאוקראינה הופכת למסגרת ייחוס שמקנה משמעות למלחמה בעזה, ולהפך. ווינובה בוחנת את האופן שבו ההשוואה משמשת את מושאות מחקרה ככלי פרשני, ומתמקדת בניסיונות של מהגרות/עולות חדשות וותיקות מאוקראינה לתת פשר לאופן שבו הן חוות את המלחמה בין רוסיה לאוקראינה ואת מלחמת שבעה באוקטובר. לטענתה, המרואיינות מגייסות את ההשוואה כדי ליצור משמעות יציבה לחוויית המשבר הכפול.

כמו במאמרו של גזית, גם כאן הניתוח הנרטיבי מתמקד בתפקיד הפוליטי והאידיאולוגי של ההשוואה. אך בניגוד לממצאים של גזית, ווינובה מוצאת שעבודת ההשוואה מאפשרת למרואיינות לשלב את חוויותיהן משתי המלחמות בתוך הרפרטוארים של אתוס יהודי-ישראלי. לפני שבעה באוקטובר, ניתובו של נרטיב המלחמה באוקראינה דרך המסגרת הפרשנית של חוויית הסכסוך הישראלי-פלסטיני סיפק למרואיינות עדשה מוכרת לעיבוד הזעזוע מהפלישה הרוסית לאוקראינה. מתוך העמדה של מי ש"מכירות מלחמה", הן נעזרו בקונבנציות תרבותיות של שגרת לחימה ומסגרות אידיאולוגיות מן המוכן של סכסוך מנוהל כדי להעניק משמעות למציאות החדשה של המלחמה במקום שממנו הגיעו לישראל עשרים או שלושים שנים קודם לכן. אחרי שבעה באוקטובר, הפלישה הרוסית לאוקראינה היא שסיפקה להן מסגרת וקטגוריות – הטוב נגד הרע – לפרש את ההלם ממתקפת חמאס. מסקרנת במיוחד התובנה שהמלחמה באוקראינה פתחה עבור המרואיינות מרחב לשאלות ביחס לשייכותן ולזהויותיהן המורכבות (והסותרות לעיתים) בישראל, אך ההשוואה בינה ובין מתקפת חמאס ומלחמת שבעה באוקטובר צמצמה את המרחב הזה והעצימה את הזהות האתנו-לאומית הישראלית שלהן. עבודת ההשוואה פעלה כאן כמנגנון שסגר אפשרויות אחרות לפרשנות, לערעור או לביקורת ביחס למלחמה בעזה. היא חיזקה את התפיסה שלפיה "אי-אפשר להשוות" בין המתרחש בישראל ובין מציאות אחרת – תפיסה הפועלת כחסם בפני פרשנות ביקורתית. במילים אחרות, ההשוואה בין שתי המלחמות פעלה כמנגנון פרשני שמסגר את תודעתן הפוליטית של המרואיינות והטמיע אותה בתוך רפרטוארים תרבותיים דומיננטיים בחברה הישראלית. היא לא רק עזרה להן להתמקם ביחס לאתוס הלאומי היהודי-ישראלי ובתוכו, אלא גם סייעה לשעתקו באמצעות הרחבתם של נרטיבים שחיזקו אותו.

בדיאלוג עם מסורות אנתרופולוגיות של שימוש בפרספקטיבה השוואתית, עבודות אלו, יחד עם טקסטים אחרים בגיליון, מבקשות לפתח "השוואה גרושה" (thick comparison)

ככלי אנליטי להבנת החוויה האזרחית בחברות הנתונות לטלטלה פוליטית. זהו סוג השוואה שאינו מניח קיום אפריורי של שני אובייקטים הניתנים להשוואה, אלא בוחן כיצד אובייקטים נוצרים כבני השוואה ומקבלים ערך פרשני (Niewöhner and Scheffer 2010). השוואה כזאת מאפשרת לנו להתעמק במגוון פרקטיקות ורפרטוארים חברתיים בהקשרים תרבותיים ופוליטיים מגוונים – רוסי וישראלי, אוקראיני וישראלי, יהודי וישראלי וכן פלסטיני וישראלי.

דוגמה לפרשנות גרושה שמבקשת ללמוד על תופעות מתוך הקשר השוואתי מציעה המסה של ורברה אדריאנובה, איוואן איוואנוב, סבטלנה צ'אצ'אשווילי-בולוטין ומירוסלבה בוריסובה, "אני לא רוצה לדבר על 'זה': שיחות עם רופאים ברוסיה ועם רופאים-עולים מרוסיה". המחברים משווים בין דרכי ההתמודדות של רופאים שנשארו ברוסיה ובין אלה של רופאים שהיגרו ממנה לישראל לאחר הפלישה הצבאית לאוקראינה. על אף ההבדלים בתנאים הפוליטיים בישראל וברוסיה, בשתי קבוצות הרופאים שורר דפוס דומה של הימנעות מדיבור גלוי על המלחמה. המחברים מראים כי גם אלה שנשארו וגם אלה שעזבו לישראל כמעט אינם מדברים על המלחמה במפורש, לאו דווקא מתוך אדישות, אלא בשל מחסור באוצר מילים זמין להם ולגיטימי מבחינת המשטר. בהיעדר מסגרות פרשניות לגיטימיות ושפה משותפת ובטוחה, הדיבור הפוליטי נעשה עקיף, מקוטע או מושתק. כדי לנווט בתוך הפער שבין ההשלכות כבדות המשקל של המלחמה על חייהם ובין המחסור במסגרות פרשנות מקובלות שיוכלו לבטא את ההשלכות הללו, המרואיינים משתי הקבוצות מגייסים את האתיקה הרפואית של ניטרליות – אידיאל מקצועי שמאפשר להם להימנע מהצהרות פוליטיות מפורשות, להגן על עצמם חברתית ומקצועית, ובה בעת לבטא עמדה מוסרית מרומזת כלפי המלחמה. כך הניטרליות, נוסף על היותה ערך מקצועי, הופכת לאסטרטגיית התמודדות עם חוסר המסגור הפרשני ועם הסכנות הכרוכות בדיבור פוליטי גלוי.

הפוליטיקה של ההשוואה

השוואה גרושה מחייבת בהכרח התייחסות להשלכותיה הפוליטיות. אחת הביקורות השכיחות והמוכרות בספרות היא שכפעולה אנליטית, השוואה עלולה לכפות על הקשרים מקומיים קטגוריות שאין להן זיקה אליהם, לדחוק הצידה דרכי מחשבה ופעולה מקומיות, ואף למחוק את ההקשרים ההיסטוריים שבתוכם התמסדו תפיסות ותופעות מקומיות. כך, השוואה יכולה להפוך לאמצעי שליטה ופיקוח: מי רשאי להשוות, באילו מונחים, ובידי מי נתונה הסמכות לקבוע מה נחשב בכלל בר השוואה (Asad 1986; Chakrabarty 2007).³

3 את הביקורת הזאת השמיעו אנתרופולוגים הרבה לפני שתיאוריות פמיניסטיות ופוסטקולוניאליות החלו לבקר תפיסות תרבותיות מערביות שהתחפשו לאמות מידה אוניברסליות והנחו את המחקר החברתי המודרני (Candea 2019).

מחקרים על תפקידן הממשמע של קטגוריות ידע מראים שפעולת ההשוואה, על צורתיה השונות, תורמת ליצירת היררכיות ולסימון גבולות בין מה שנתפס כנורמלי ובין מה שנתפס כחריג. כשמודל אחד מוצג כאמת מידה, תופעות אחרות נבחנות דרכו – תפיסת "הטמא" מתעצבת מול תפיסות "הטוהר", למשל, וכך גם תפיסות של "מותר" ו"אסור" או תפיסות של "אנחנו" ו"הם". במובן הזה, ההשוואה משתתפת בעיצוב של משטרי אמת שבתוכם מתעצבים יחסי כוח – כוח שבוודאי מתעצם כאשר השוואות מוצגות כ"ניטרליות" וכמדירה בלתי מעוררת של המציאות (Asad 1986; Strathern 2004).

העבודות בגיליון ממחישות את הדיון הביקורתי וחושפות את העמדות הערכיות המוטמעות בעדשה ההשוואתית. כך, יוליה שבצ'נקו במסה "מעבר לרוסיות: פוסט-סובייטיות תחת מלחמה" בוחנת את הקטגוריה של זהות "פוסט-סובייטית" הן כקטגוריה אמית (emic) והן כקטגוריה פוליטית תיאורטית חיצונית. הפוסט-סובייטיות נבחנת כעוגן זהותי אמביוולנטי, המשמש בסיס להשוואה בין רפרטוארים זהותיים ואופני מיון פוליטיים. המהלך האנליטי של שבצ'נקו מעמיד את הפוסט-סובייטיות לצד הפוסטקולוניאליות, כשתי קטגוריות מיון של זהויות חברתיות שברגע הנוכחי נתונות לערעור מחודש על רקע המלחמה של רוסיה באוקראינה ומלחמתה של ישראל בעזה. העדשה הפוסטקולוניאלית אמנם מסייעת להבין את הביקורת על הפוסט-סובייטיות כקטגוריה שמשתתפת כוח אימפריאלי רוסי, אך שבצ'נקו מראה כי גם לביקורת זו – וכן לדחייה של הפוסט-סובייטיות כקטגוריית זהות אמית חשובה – יש נקודות עיוורון משמעותיות. דרך ניתוח חוויותיהן של מהגרות דוברות רוסית מברית המועצות לשעבר בישראל, היא מצביעה על סובייקט פוסט-סובייטי שנופל בין תפיסות לאומיות קולוניאליות ישראליות ובין שיח דה-קולוניאלי אנטי-סובייטי. כדי לחרוג מן העיוורון הזה, שבצ'נקו מציעה עדשה פמיניסטית רב-צירית הבוחנת את הזהות ואת הפרפורמנס המיני של נשים פוסט-סובייטיות, שאינן משתלבות בקלות במערך המיון האתנו-לאומי המקומי בישראל.

קיבוץן של רוסיה וישראל, ובמידה רבה גם אוקראינה, בתוך מסגרת השוואתית אחת אינו עניין של מה בכך; הוא נושא עימו מטען, ולכן מעורר חשד. ההשוואה בין ישראל לרוסיה נכנסה למה שחוקרים מכנים כיום "רפרטואר של השוואה" (Dekker et al. 2025) – השוואות חוזרות, ממוסדות ובעלות סמכות שיפוטית. בתקופת המחאה האזרחית נגד הרפורמה המשפטית, התהליכים הפוליטיים במדינות מזרח אירופה, ובפרט בפולין ובהונגריה, שימשו מסגרת ייחוס להבנת המהלכים הפוליטיים של הממשלה בישראל ולחשיבה על צעדי מחאה נגדה (שני 2023). עבור הציבור הישראלי, המשטר האוטוריטרי של פוטין סימן את תחנת הקצה של שינוי המשטר שיזמה הממשלה. ואף על פי כן, גם כאשר עלתה ההשוואה בין רוסיה לישראל היא נתפסה כחשודה, כהגזמה מגמתית או מניפולציה פוליטית ותודעתית. היא גררה תגובות גיחוך, או לכל הפחות הרמת גבה: "עם כל הכבוד", או "אחרי הכול", "כאן זה לא רוסיה!" (רום 2022).

כשמאמצים פרספקטיבה היסטורית השוואתית, אפשר לראות שלמרות השונות המבנית האובייקטיבית בין רוסיה וישראל, יש להן גם כמה מכנים משותפים. מתקיים ביניהן קשר היסטורי שמילא תפקיד עקרוני בעיצוב תרבות פוליטית ישראלית (התנועה הציונית והסוציאליזם). שתיהן אוהזות בעמדה אמביוולנטית ביחס למערב; הן ניצבות בשולי המערביות, דומות לה אך "אחרות", ומאתגרות – כל אחת בדרכה – מוסדות המזוהים באופן מובהק עם המערב (האו"ם, נאט"ו) ועם סדר היום המערבי שלאחר מלחמת העולם השנייה. שתיהן מעוגנות בפרויקטים קולוניאליים – הפרויקט האתנו-לאומי ה"התיישבותי" בישראל והפרויקט האימפריאלי ברוסיה. לפרויקטים אלו יש השפעה על היצירה התרבותית, על הספרות ועל יחסי הכוח בשתי החברות. מפנה פוליטי אוטוריטרי, משיחי ושמרני בשני העשורים האחרונים משותף גם הוא לשתייהן.

לאחרונה, השוואות בין דפוסי מחאה, בין שיח על "בוגדים" ו"סוכנים זרים" ועוד – רוויות חרדה פוליטית ככל שיהיו – נכנסו בדלת הקדמית לשיח הציבורי בישראל. "עם כל הכבוד" התחלף ב"אסור להשוות, אבל..." ההשוואות מתריעות על הדמיון המטריד בין תהליכי ההפיכה המשטרית בישראל, שהחלו בינואר 2023, ובין האוטוקרטיזציה של המשטר הפוליטי ברוסיה מאז כניסתו של ולדימיר פוטין לנשיאות בשנת 2000. הפלישה הרוסית לאוקראינה הגבירה את הערך הפרשני של ההשוואה בין הפרויקטים הלאומיים והכיבוש בשני המקומות. מאז שבעה באוקטובר 2023 ההשוואה התעצמה לנוכח המלחמות שמתקיימות בהם, במקביל לצעדי דיכוי של ממשלותיהם נגד האזרחים (סבטלובה 2024). השוואה נערכת גם בעניין העמידה של אזרחי רוסיה ושל ישראל מול דעת הקהל הבינלאומית ומול סנקציות שפוגעות פעמים רבות במי שתופסים עצמם כבעלי דעות ליברליות ואנטי-מלחמתיות (קציר וחובב 2023; אילני 2024).

אם כך, ההשוואה בין התהליכים הפוליטיים בישראל ובין מה שמתרחש ברוסיה, וההשוואה בין המלחמה בישראל ובין זו שבאוקראינה, הן בחירות פוליטיות שלעיתים מתפקדות גם כפעולות פוליטיות של ממש.⁵ המאמר של רותם לשם "השוואות פוליטיות ודימויים רוסיים בפוליטיקה הרגשית של טוויטר בישראל" עוסק בהשוואות פוליטיות בין רוסיה לישראל בשיח הישראלי הפוליטי ברשתות החברתיות. הוא מפענח את גיוס דימויי

4 הצעת חוק העמותות (תיקון – תרומה מישות מדינית זרה), התשפ"ה-2024 הונחה על שולחן המחוקקים ב-2024. לשון ההצעה מזכירה עד מאוד את חוק "הסוכנים הזרים" הרוסי, שמאז התקבל ב-2012 הפך לכלי אדמיניסטרטיבי יעיל המשמש את המשטר להשתקה ולריסוק של קולות ביקורתיים בחברה האזרחית הרוסית (Elder 2013; Tysiachniouk et al. 2018).

5 ההשוואה של ישראל לאוקראינה משמשת גם פוליטיקאים ועיתונאים אוקראינים העוסקים בפומבי בהשוואת החוויה אוקראינית לזו הישראלית מאז תחילת הפלישה הרוסית. ראו למשל שיחה שהתקיימה בשנה הראשונה של המלחמה באוקראינה בין אלכסיי ארסטוביץ', יועץ פוליטי שהיה המקורב לנשיא אוקראינה באותה עת, ובין שגריר ישראל באוקראינה מיכאל ברודסקי, בנושא "מה אוקראינה יכולה ללמוד מישראל" (Arestovych 2022).

רוסיה ברשת X בישראל בתקופת המחאה נגד ההפיכה המשטרית, וממחיש את תפקידם המרכזי של אינטרסים פוליטיים בגיוס אנלוגיות. אנלוגיות בין ישראל לרוסיה, בין נתניהו לפוטין או בין בג"ץ לבולשביקים ממסגרות את השיח הפוליטי המקוטב בישראל כשיח רגשי-מוסרי. הן יוצרות שיפוט ערכי של המצב הפוליטי, מסמנות אותו כמצב חירום קיצוני ומעצבות את הדמיון הפוליטי על עתידה של ישראל. עבור שני המחנות הפוליטיים – הן תומכי הממשלה הן האופוזיציה – "רוסיה" מסמלת פרימיטיביות, אנטישמיות ותשוקה לשלטון סמכותני ואכזרי. מכלול דימויים זה משרטט את הרוסיות (Russianness) כסמל שמשמש את השחקנים הפוליטיים בישראל בפרשנויותיהם למציאות הפוליטית המקומית. לשם, בניתוח מתודולוגי מתוחכם של ציורים וציורי תגובה ברשת X, מוצא כי מחנה תומכי נתניהו מגייס בעיקר דימויים היסטוריים שבהם המשטר הבולשביקי הסובייטי מייצג עוולות שלטון המזוהות עם מפא"י ההיסטורית, המזוהה בתורה עם "השמאל" של היום; ואילו האופוזיציה עושה שימוש בדימויים עכשוויים של משטרו הסמכותני של פוטין, המעוררים נרטיבים של רדיפת פעילי זכויות אדם ומתנגדי שלטון, פגיעה במוסדות ליברליים ודיכוי של ביטויי התנגדות למשטר בידי הממשלה הנוכחית. לטענתו של לשם, במצב של קיטוב פוליטי מחריף ומאבק אידיאולוגי נוקב על פרשנות המציאות הפוליטית, יש בכוחן של אנלוגיות אלו לגבש תחושות עמומות לכדי נרטיבים קוהרנטיים ולכונן דחיפות של פעולה פוליטית מוסרית.

השוואה במעבר ובהגירה

החשיבה ההשוואתית פעילה במיוחד בקרב אלה שנושאים בעצמם את ההצטלכות של שתי המדינות – רוסיה וישראל או ישראל ואוקראינה (רוזובסקי 2024). עבור רבים מהם, הרפלקסיה על חוויית ההגירה וההשוואה בין אזרחויות, מלחמות והגירות הופכות לבסיס הרפרטואר הפרשני היומיומי ומשמשות מקור השראה ליצירה אמנותית. קשרי ההגירה בין רוסיה לישראל, וגם בין מדינות אחרות של ברית המועצות לשעבר ובין ישראל, יוצרים קבוצות של פזורה פוליטית, שחלקן כואבות את "שתי המולדות", חלקן מסתגלות אליהן וחלקן נלחמות עבורן.

ההקשר הנוכחי של הידוק הפיקוח והאלימות הפוליטיים ברוסיה ובישראל מעניק תצורה חדשה לנוסטלגיה – נושא קלאסי בכתיבה מחקרית וספרותית על הגירה. הנוסטלגיה, שלרוב מבטאת תחושות של געגוע וכמיהה למקום שעזבנו, הופכת להיות מקור לתחושות מבוכה ולרגשי אשמה, ויכולה אף להתפרש כבגידה בקהילה הפוליטית הליברלית ובערכים הליברליים שקהילה זו נושאת. לינור גורליק, שהביוגרפיה האישית שלה מורכבת ממעברים תכופים בין ישראל לרוסיה ובחזרה, כותבת במסה הספרותית שלה "נוסטלגיה בשיח דוברי הרוסית מהגל החדש" על אובדן אוצר המילים השגור לביטוי ולתיאור של נוסטלגיה. היא

מתייחסת לנוסטלגיה בהקשר של הגירה פוליטית לישראל, שנתפסת על ידי מי שמתנגדים לשלטון של פוטין ולמלחמה הארוכה באוקראינה כדרך להימלט ממקום "רע". האם מותר עדיין להתגעגע למקום שממנו ברחו בגלל התנגדות לשלטון? כדי להמשיג את תצורת הנוסטלגיה האילמת הזאת, גורליק מאמצת פרספקטיבה השוואתית מסוג אחר ונעזרת בשפה הרוסית הפוליטית והתרבותית של אנשי ספרות ואמנות שנאלצו להימלט מרוסיה אחרי המהפכה הבולשביקית, ומצאו את עצמם במצב דומה אך שונה של שבר, געגועים וכמיהה למקום שאיבדו.

הרפרטואר היומיומי והמשמעויות הפוליטיות של ההשוואה מופיעים גם בתיק עבודות האמנות והשירה בגיליון. היוצרים המשתתפים בו מתארים את עצמם ואת יצירותיהם כתנועה מורכבת ולא ליניארית בין תרבויות, בין שפות ובין מרחבים חברתיים ופוליטיים. חיים סוקול, מהגר כפול ואף משולש, הגיע לישראל מאוקראינה ב־1991, לאחר מכן עבר למוסקבה, ולאחר הפלישה הרוסית לאוקראינה חזר לישראל. הוא יהודי בהווייתו ומזדהה כישראלי דובר רוסית וכאמן רוסי. לעומתו, זוהדי קאדרי הוא פלסטיני שגרל בגליל, אזרח ישראלי שמדינת ישראל "אינה מכירה בו הכרה מלאה", מצב המניע אותו לחפש את מימוש שאיפותיו האמנותיות מחוץ לישראל. כך הגיע לרוסיה. כמו סוקול, ברוסיה הוא הפך לאמן בעל זהות קוסמופוליטית או אירופית. ברוסיה הוא גם גילה את מורכבות זהותו בעיני אחרים, הרואים אותו פעם כערבי או כמוסלמי ופעם כבעל דרכון ישראלי. בתקופה המטלטלת של שנות התשעים פגש שם אלימות מסוג שונה מזה שחווה בישראל. יצירותיהם של שני האמנים משקפות עיסוק רפלקסיבי בזיכרון משפחתי וכן בהיסטוריה ובשכחה לאומיות. עבור סוקול, האמנות היא "מסננת בתחתית הכיור": היא מאפשרת לתפוס ולהציג את מה שמנסים להעלים מהזיכרון הקולקטיבי הלאומי. יצירותיו מעבדות אלימות פוליטית, עליונות אתנית ותחושת קורבן הן בישראל הן ברוסיה. עבור זוהדי, האמנות היא "מרחב האמת". עבודותיו מתעדות את מרחב החיים הפלסטיני רגע לפני ההרס ואת החיים שאחריו.

שירתה של יבגניה וז'ליאן נטועה במטוטלת ההשוואתית של זהות וזיכרון על ציר רוסיה-ישראל-רוסיה. לצד עבודת ההשוואה הוויזואלית של סוקול וקאדרי, בשלוש מסכתות שיריות – על ספרות, על מרחב ועל זיכרון – היא מצליבה דימויים מכאן ומשם. וז'ליאן הגיעה לישראל ממוסקבה, שבדימוייה הפואטיים היא התגלמות של ספרות ותרבות, שירה ויצירה בחמר. אך היא הגיעה גם ממוסקבה של מלחמה אל תוך המציאות החדשה של מלחמה ואלימות. שיריה מדברים על חפצים ובגדים משם ומכאן, אבל גם על ההמרה של אלימות אחת באחרת, אובדן אחד באחר, ועל פרידה מספרות, מחפצים שנעזבו בחופזה ומזיכרונות. זוהי יצירה רפלקסיבית שמפנה זרקור אל חוויית הכפל והחפיפה בין שני המקומות במצב של מלחמה – דמיון ושוני מדומים בין מרחב ונוף בישראל ובין מרחב ונוף ברוסיה.

”נורמליות” בהשוואה

חלק ניכר מהעבודות בגיליון שמהרהרות במשמעות ההשוואה – דרך הדגשת שונות קיצונית או דמיון מטריד – מעוגנות בחוויות אישיות של אלימות פוליטית כלפי אזרחים, בזיכרונות של ימים טובים יותר, בפנטזיות ולעיתים גם בתקווה לחיים ב”מדינה נורמלית”. כמוכן, כמו כל קביעה רגשית ומוסרית, גם ערך הנורמליות של המדינה מקבל משמעות בהשוואה למדינה מדומיינת אחרת שמסמלת נורמליות (Fischer 2010).

הרעיון של ”נורמליות” בהשוואה מופיע בהרצאתו של איליה בודראיטסקיס, המנתח את ההתפתחות והשקיעה של הליברליזם הרוסי בתקופה הפוסט-סובייטית – מאז התפרקות ברית המועצות ועד לפלישה של רוסיה לאוקראינה בפברואר 2023. בודראיטסקיס מראה כיצד תפיסותיהם של מי שהיו מזוהים ברוסיה בשנות האלפיים כליברלים לגבי סדר חברתי ופוליטי ”נורמלי” נטועות עמוק בחשיבה השוואתית שמציבה את רוסיה ביחס לרעיון המדומיין של הליברליזם המערבי. המחשבה הליברלית הרוסית מתארת את הליברליזם ה”רוסי” כ”מפגר” אחר הליברליזם המערבי, ומייצרת הידרוכיה שמעניקה למודל הליברליזם המערבי תוקף אוניברסלי. ההתפתחות הפוליטית של המשטר ברוסיה נבחנת דרך הערשה ההשוואתית הזאת, ומצטיירת כסטייה מהנורמה שאליה רוסיה אמורה להגיע במוקדם או במאוחר. כך, אחת הטענות לגבי רוסיה הפוסט-סובייטית עד פלישתה לאוקראינה הייתה שהמשטר הפוליטי שילב בתוכו מאפיינים של דמוקרטיה ליברלית ושל משטר סמכותני גם יחד. טענה זו זכתה לפופולריות בקרב הציבור הליברלי ברוסיה, בין היתר בזכות מדענית המדינה יקטרינה שולמן, דמות ציבורית שטענה כי בסופו של דבר, בזכות העליונות המוסרית של הרעיונות הליברליים ובזכותם של המוסדות החברתיים המעטים ששומרים על חירויות פוליטיות ואזרחיות, המשטר הפוליטי ברוסיה בהכרח יהפוך לדמוקרטיה, ורוסיה תחזור למסלול של התפתחות פוליטית טבעית. לטענתו של בודראיטסקיס, אמונה זו סינוורה את הליברלים, פגעה ביכולתם להעריך נכונה את הידרדרותו של משטר פוטין לפסי האוטוקרטיה ולמלחמה, ואפשרה לפוטין להוביל את המדינה לתהום באין מפריע.

גם עבור רבים מהמהגרים שזה עתה הגיעו מרוסיה לישראל, ישראל מכוננת כ”נורמלית” בהשוואה לרוסיה מבחינת הממשלה, הצבא, מערכות המשפט, החינוך והבריאות והמנהיגים הפוליטיים. לדידם, רוסיה היא דיקטטורה ”אמיתית”, וחלקם גם מכירים היטב את המחיר האישי והקולקטיבי הכרוך בהתנגדות לה. עבורם, החיים לצד המדינה עם הסתייגויות ממנה, או ממש בהתנגדות כלפיה, קיבלו משמעות ממשית ומוחשית של ניתוק, התרחקות וביטול כל זיקה לרוסיה תוך אימוץ יחסי של המדינה החדשה. מכיוון שהמדינה החדשה אינה מוכרת מספיק, מהגרים אלו ממילא חיים קצת בשוליה ואינם נדרשים להיות לעומתיים כלפיה; לתפיסתם, זוהי סוף סוף מדינה

“נורמלית”, כזאת שבעיניהם אינה אוכלת את יושביה, אינה רודפת או מנצלת אותם ואינה מפקירה אותם. גם אלה שמצטרפים להפגנות נגד הממשלה בישראל מסבירים זאת מתוך תפיסה של “נורמליות”, שלפיה ישראל מאפשרת לאזרחים להשפיע ולחולל שינוי דרך “המחאה של האדם הבריא”, כלשונם (לרנר ופרטר 2023).

המאמר של ורברה פרטר, יוליה לרנר ומריאנה גטניקובה-קריצ'ק, “פרפורמנס של נאמנות” במדיה הדיגיטלית בישראל בשפה הרוסית”, בוחן מהלך שבו מתורגם יחסם הרגשי של מהגרים כלפי רוסיה וישראל – שתי זירות שונות אך בנות השוואה של תפניות אי-ליברליות ומצב מלחמה. ההשוואה האנליטית של המחברות אינה תרה אחר דמיון מבני מהותי בין שני המשטרים, אלא עוקבת אחר האופן שבו רפרטוארים רגשיים ומוסריים, וכן דפוסים של צריכת תקשורת שעוצבו תחת המשטר הכמו-סמכותני ברוסיה של פוטין, מתורגמים, מותאמים ומופעלים מחדש בהקשר הפוליטי של נסיגת הדמוקרטיה בישראל. המחברות בוחנות תכנים דיגיטליים המופקים על ידי יוצרי תוכן דוברי רוסית בני ובנות המעמד הבינוני שהגיעו לישראל בעשור האחרון, ומנתחות את האופן שבו הם מפרשים את תפיסות הנאמנות הפוליטית שלהם כלפי המדינה והמשטר החדשים לאור דפוסים הימנעות מאינטראקציה עם המדינה שסיגלו לעצמם ברוסיה של פוטין. הדיון בפרקטיקות יצירת התוכן של דוברי הרוסית בישראל משרטט את מרחב ההגירה כזירה שבה מתעצם הצורך בהשוואה ככלי פרשני. במעבר בין הקשרים פוליטיים ולאומיים, שחקנים חברתיים נדרשים לבחון דמיון ושוני בין רפרטוארים אזרחיים מוכרים ולפתח דרכים לתרגם, להתאים או לשעתק אותם בהקשר החדש. חוויית ההשוואה משמשת כאן כאמצעי פרשני שבאמצעותו המהגרים מארגנים מחדש עמדות של נאמנות, ביקורת ושתיקה, וממקמים את עצמם בתוך סדר פוליטי ואזרחי משתנה.

קודה: השוואה ככלי לקריאה ביקורתית

ההשוואה נוכחת בגיליון, אם כי בצורה גלויה פחות, גם במבט המפרש של הקוראים והקוראות הישראלים. הבחינה של ההקשר הרוסי פותחת צוהר לפענוח ולמתן משמעות למערבולת האלימות הפוליטית והפיזית המתחוללת בישראל בשלוש השנים האחרונות. הקריאה על השיח העקיף, הזהיר והמסויג של הרופאים הרוסים (שאינם) מדברים על המלחמה באוקראינה מעוררת מחשבות על האופן שבו רופאים ואנשי מקצוע אחרים בישראל עשויים (לא) לדבר על המלחמה בעזה. הנושא גם מעלה שאלות על שיחים פרופסיונליים שיכולים לשמש מקלט של ניטרליות מהשפה הלאומית, המתארת את המלחמה כמלחמת נקמה ותקומה. הקושי של המהגרים החדשים לדבר על נוסטלגיה משום שהם מתביישים להתגעגע למדינה שעזבו מעורר מחשבה על השיחים הרגשיים

השונים שהעוזבים את ישראל עשויים לאמץ כדי לדבר על ישראל כארץ, כמדינה וכקהילה לאומית, וכדי להפריד בין אלה ובין יחסם כלפי המשטר הנוכחי בישראל. התגובה של שאול סתר להרצאתו של בודראיטסקיס ממחישה את השימוש בהשוואה ככלי לקריאה ביקורתית. סתר מנתח את המשבר העמוק של המחשבה הליברלית בישראל – ואת הכחשתו של המשבר – דרך דיאלוג עם הטענות של בודראיטסקיס על קוצר הראייה של הליברליזם הרוסי. הביקורת החשובה העולה מתוך הדיאלוג, שגם הוא סוג של פעולת השוואה אנליטית, מייחסת לתודעה הליברלית בישראל קוצר ראייה הנובע מהישענות על הפרדה בין המלחמה בעזה ובין השינוי המשטרי בתוך ישראל, ומן הסירוב לראות את הזיקות העמוקות בין פעולות המשטר בתוך המדינה ומחוץ לה. חשיבה השוואתית זו מציעה לליברלים לפקוח את עיניהם ולראות שבדיוק כפי שלדברים שרוסיה עושה בזירות המלחמה שלה באוקראינה יש קשר ישיר להידרדרות המשטר בתוך המדינה, כך גם למלחמת ההשמדה בעזה יש קשר ישיר למשטר הסמכותני שנבנה ומתמסד בישראל. תגובתו של סתר לבודראיטסקיס ממחישה כיצד השימוש בהשוואה ככלי ביקורתי מאפשר לשקף את משטרי האמת של השיח הליברלי וגם לדמיין פוליטיקה שפורצת את גבולות הדמיון הליברלי.

המאמרים האקדמיים, המסות העיוניות ועבודות האמנות והספרות בגיליון מגייסים את ההשוואה כדי לתאר ולנתח תופעות תרבותיות, היסטוריות ופוליטיות הכרוכות בשינוי חברתי, נסיגה דמוקרטית, מחאה, התנגדות אזרחית, מלחמות וחוויות הגירה. הם מדגימים את הכוח האנליטי ואת הפוטנציאל הפוליטי – המובלע או המפורש – של ההשוואה. יותר מכול, הגיליון מציע שהמציאות האזרחית והפוליטית בישראל וברוסיה, והזיקות בין אלימות פוליטית ומלחמות בשתיהן, יוצרות שדה אמפירי פורה, יצירתי ורווי משמעויות פוליטיות, שבפרפראזה על קלוד לוי־סטרס, "טוב לחשוב איתו". כמו הניגודים של לוי־סטרס, גם העבודה הפרשנית של ההשוואה בגיליון זה לא רק משקפת חוויה חברתית, אלא גם מכוננת את העולם התרבותי, את הזהויות החברתיות ואת השפה הנדרשים כדי לדבר עליה.

ביבליוגרפיה

- אילני, עפרי, 2024. "כמו ברוסיה, התגברות הלחץ על ישראל עלולה להביא למנטליות של מצור", *הארץ*, 31.1.2024.
- לרנר, יוליה, וורברה פרטר, 2023. "חיים בהשוואה: המשבר המשטרי בישראל בעיני פליטי הדיקטטורה הרוסית", *סוציולוגיה ישראלית* כד(2), עמ' 230–242.
- סבטלובה, קסניה, 2024. "שחיתות, ריסוק בתי המשפט, עינויים (נשמע מוכר?) – כך ישראל נהפכת לרוסיה", *הארץ*, 4.8.2024.
- קציר, איתמר, ואופיר חובב, 2023. "מוחרמת, מבוטלת ומסוגרת: האם בחסות המלחמה ישראל תהפוך לרוסיה החדשה?", *הארץ*, 29.11.2023.
- רוזובסקי, ליוה, 2024. "עליית הרבע מיליון: פוטין סידר לישראל הגירת ענק של ליברלים", *הארץ*, 17.7.2024.
- רום, איתי, 2022. "ישראל היא כמו רוסיה? לא הגזמתם קצת?", *הארץ*, 1.3.2022.
- שני, איילת, 2023. "מה שקורה אצלכם מתוכנן מראש, התסריט כתוב. יש לי עצה אחת: תהיו זהירים. ראיון עם פרופסור אנדראה פטו", *הארץ*, 18.1.2023.
- Arestovych, Alexey, 2022. "Арестович: Чему Украина может научиться у Израиля?" ["What Can Ukraine Learn from Israel?"] [video], YouTube, July 16.
- Asad, Talal, 1986. "The Concept of Cultural Translation in British Social Anthropology," in James Clifford and George E. Marcus (eds.), *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*, Berkeley: University of California Press, pp. 141–164.
- Candea, Matei, 2016. "We Have Never Been Pluralist: On Lateral and Frontal Comparisons in the Ontological Turn," in Pierre Charbonnier, Gildas Salmon, and Peter Skafish (eds.), *Comparative Metaphysics: Ontology After Anthropology*, London: Rowman & Littlefield, pp. 85–106. <https://doi.org/10.5040/9798881812645.ch-4>
- , 2017. "This Is (Not) like That," *HAU: Journal of Ethnographic Theory* 7(1), pp. 517–521. <https://doi.org/10.14318/hau7.1.036>
- , 2019. *Comparison in Anthropology: The Impossible Method*, Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108667609>
- Chakrabarty, Dipesh, 2007. *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*, Princeton: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400828654>

- Dekker, Mischa, Thijs van Dooremalen, and Galen Watts, 2025. "Repertoires of Comparison: How Common Comparisons Shape Social and Political Life," *Cultural Sociology*. <https://doi.org/10.1177/17499755251334516>
- Detienne, Marcel, 2008. *Comparing the Incomparable*, trans. Janet Lloyd, Stanford: Stanford University Press.
- Elder, Miriam, 2013. "Russia Raids Human Rights Groups in Crackdown on 'Foreign Agents'," *The Guardian*, March 27.
- Epple, Angelika, and Walter Erhart, 2020. "Practices of Comparing: A New Research Agenda Between Typological and Historical Approaches," in Angelika Epple, Walter Erhart, and Johannes Grave (eds.), *Practices of Comparing: Towards a New Understanding of a Fundamental Human Practice*, Bielfeld: Transcript, pp. 11–38. <https://doi.org/10.2307/j.ctv2f9xscg.4>
- Fischer, Claude S., 2010. "Compared to What?" *Contexts* 9(4), p. 84. <https://doi.org/10.1525/ctx.2010.9.4.84>
- Janiewski, Dolores, 2001. "Margaret Mead and the Ambiguities of Sexual Citizenship for Women," in Patricia Grimshaw, Katie Holmes, and Marilyn Lake (eds.), *Women's Rights and Human Rights: International Historical Perspectives*, London: Palgrave Macmillan, pp. 105–120. https://doi.org/10.1057/9780333977644_7
- Niewöhner, Jörg, and Thomas Scheffer, 2010. "Thickening Comparison: On the Multiple Facets of Comparability," in Thomas Scheffer and Jörg Niewöhner (eds.), *Thick Comparison: Reviving the Ethnographic Aspiration*, Leiden: Brill, pp. 1–15. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004181137.i-223.6>
- Strathern, Marilyn, 2004. *Partial Connections*, Walnut Creek: AltaMira Press. <https://doi.org/10.5040/9798216409311>
- Tysiachniouk, Maria, Svetlana Tulaeva, and Laura A. Henry, 2018. "Civil Society under the Law 'On Foreign Agents': NGO Strategies and Network Transformation," *Europe-Asia Studies* 70(4), pp. 615–637. <https://doi.org/10.1080/09668136.2018.1463512>
- van der Veer, Peter, 2016. *The Value of Comparison*, Durham: Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822374220>